

JAKOV JURINIĆ*, LUCIJA VEJMEKLA**, MIJO GALIOT***

Seksualno iskorištavanje djece na internetu: od povijesnog prikaza do suvremenih trendova

Sažetak

Seksualno iskorištavanje djece jedno je od najtežih djela na štetu djece koje ostavlja teške posljedice na žrtve. Ubrzani razvoj modernih tehnologija i porast korisnika interneta u svim dobnim skupinama omogućuju online počiniteljima lakši pristup i komunikaciju s odabranim žrtvama, ali i međusobno povezivanje i sudjelovanje u proizvodnji i distribuciji materijala koji prikazuje seksualno iskorištavanje djece. Ova nova dimenzija protupravnog postupanja na štetu djece, zahtijeva suvremene i multidisciplinarne pristupe kao i uključivanje različitih dionika u njezino suzbijanje i prevenciju. Cilj je ovoga rada prikazati dosadašnje spoznaje na području seksualnog iskorištavanja djece na internetu. Rad obuhvaća kratki povijesni prikaz iskorištavanja djece za pornografske svrhe, ali i suvremene pristupe definiranja ove pojave s obzirom na raširenost modernih tehnologija. U radu su prikazani i dostupni statistički pokazatelji koji omogućuju praćenje trendova na području seksualnog iskorištavanja djece na internetu - s posebnim fokusom na maloljetne počinitelje ovih kaznenih djela. Pregled znanstvenih spoznaja u području seksualnog iskorištavanja djece na internetu uz prikaz vrijedećih odredbi Kaznenog zakona i statističke pokazatelje o počiniteljima ovih kaznenih djela može biti od koristi praktičarima koji djeluju u području zaštite djece od seksualne viktimizacije, ali i širem području sigurnosti djece na internetu.

ključne riječi: seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece na internetu, povijesni prikaz, suvremeni trendovi, statistički pokazatelji.

* mag. act. soc. Jakov Jurinić, Centar za pružanje usluga u zajednici Zagreb, Republika Hrvatska.

** doc. dr. sc. Lucija Vejmelka, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, Republika Hrvatska; ORCID: orcid.org/0000-0002-7531-8457.

*** doc. dr. sc. Mijo Galiot, sudac Kaznenog odjela Općinskog suda u Splitu, Republika Hrvatska.

Istraživanje za ovu publikaciju rađeno je u okviru uspostavno-istraživačkog projekta „HRVATSKI MONITOR NASILJA: Istraživanje pojavnih oblika, uzroka i procesuiranja delinkventnog nasilja s fokusom na zaštiti posebno ranjivih skupina žrtava (CroViMo), koje je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost (UIP-2017-05-8876). Službena stranica projekta: www.violence-lab.eu

Ovaj je rad djelomično nastao na temelju obranjenog diplomskog rada na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada (Jurinić, J., 2019.).

1. UVOD

Ovim se radom čitatelja nastoji upoznati s područjem seksualnog iskorištavanja djece na internetu, pri čemu je naglasak stavljen na stručnu terminologiju i suvremene trendove koji prate promatrani fenomen. Prvo poglavlje započinje povijesnim pregledom razvoja seksualnog iskorištavanja djece za pornografske svrhe, od njegovih *offline* oblika pa sve do pojave interneta i novih tehnologija koje su promijenile načine činjenja, prevencije i suzbijanja navedenog kaznenog djela. Potom slijedi rasprava o suvremenim trendovima na području seksualnog iskorištavanja djece na internetu, kao i definiranje samoga pojma, posebice u kontekstu razvoja modernih tehnologija. Naime, upravo se razvojem modernih tehnologija i informatičke pismenosti, ali i samog virtualnog konteksta koji korisnicima pruža djelomičnu anonimnost i pristup različitim digitalnim alatima, stvorilo više prilika za kreiranje i distribuiranje nezakonitih pornografskih sadržaja koji prikazuju seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece. S druge pak strane, navedene karakteristike spomenutog virtualnog okruženja utjecale su i na povećanje u broju osoba koje se uključuju u takve nezakonite aktivnosti, čime je stavljen dodatni teret na sve dionike koji se bave zaštitom djece i dječje dobrobiti u virtualnome okruženju. No kako bi detekcija i prevencija kaznenih djela unutar ovoga područja bila što uspješnija, potrebno je razlikovati i razumjeti stručnu terminologiju te pratiti suvremene trendove kretanja spomenutog fenomena. Također, u radu je prikazan međunarodni i domaći normativni okvir te dostupni statistički pokazatelji za područje Republike Hrvatske, kojima se nastoji dodatno približiti područje seksualnog iskorištavanja djece na internetu.

Naime, cilj je ovoga rada omogućiti pregled dosadašnjih spoznaja vezanih uz seksualno iskorištavanje djece na internetu, koristeći se pritom deskriptivnim prikazom relevantne literature iz spomenutog područja. S obzirom na navedeno, autori rada smatraju da ovaj pregledni članak može biti od koristi stručnjacima iz različitih sektora poput pravnog ili socijalnog a koji se u svakodnevnoj praksi bave navedenom tematikom; kao i istraživačima i znanstvenicima koji planiraju istraživanja u predmetnome području.

2. POVIJESNI PRIKAZ SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA DJECE

Seksualizirani prikazi odraslih i djece, prikazivanje maloljetnih osoba na seksualno eksplicitne načine te različiti oblici seksualnog iskorištavanja djece – tijekom ljudske povijesti nisu uvijek bili zabranjeni i društveno neprihvatljivi (Linz i Imrich, 2001). Wortley i Smallbone (2012) navode kako se u vrijeme antičke Grčke smatralo kako djeca već u ranim fazama života dosežu spolnu zrelost te ih je kao takve opravdano tretirati kao potentna seksualna bića, što je rezultiralo time da već nakon dvanaeste godine stupaju u odnose sa znatno starijim partnerima. Isti autori opisuju kako su u Rimskome Carstvu djevojčice u brak stupale s nepunih 14 godina, a seksualni odnosi odraslih i djece predstavljali su oblik općeprihvaćene interakcije. U srednjem vijeku prag godina za stupanje u bračni odnos i dalje je bio iznimno nizak te su se brakovi u prosjeku sklapali već sa 12 godina. Jedan od razloga održavanja takvih običaja, bio je veća usredotočenost srednjovjekovne Katoličke Crkve na zagovaranje predbračne čistoće i zabrane incesta, a ne potrebe za biološkom zrelošću, odnosno punoljetnošću bračnih partnera. Naposljetku, važno je istaknuti kako je početkom 19. stoljeća u Engleskoj i dalje bilo zakonom dozvoljeno imati spolni odnos s maloljetnicom, s obzirom na to da je upravo u to vrijeme maloljetnička prostitucija bila na svojem vrhuncu (Mikhail, 2012). Poimanje

djece kao seksualnih objekata odrazilo se i na stvaralaštvo mnogih umjetnika kroz povijest i to najčešće u područjima slikarstva i književnosti. Uz prve oblike dječje pornografije koji datiraju još iz vremena stare Grčke i Rima, u razdoblju renesanse korišten je motiv prikaza nage djece na slikama tadašnjih umjetnika koji su na taj način izražavali svoje seksualne fantazije (Bullough, 2004).

U razdoblju od 17. do 19. stoljeća u Engleskoj nastaju mnoga književna djela čija se tematika zasnivala na opisima fizičkih atributa djece i njihovih seksualnih sklonosti. Primjeri toga su knjiga *“Aristotle’s Masterpiece”* objavljena 1684. godine te djelo *“Harris’s List of Covent Garden Ladies”* koje je svoju popularnost steklo 1750-ih godina. Nadalje, veliki utjecaj na razvoj dječje pornografije kakvu poznajemo danas, imao je izum modernog fotoaparata 1826. godine, koji je po prvi put omogućio izradu dugotrajnijih i kvalitetnijih fotografija (Wortley i Smallbone, 2012). U kontekstu navedenog, važno je spomenuti Lewisa Carrola, pisca iz 19. stoljeća, poznatog po djelu *“Alice’s Adventures in Wonderland”* koji se za vrijeme svojega života, osim s književnošću, bavio i fotografiranjem. Jedan dio njegova opusa činile su fotografije koje su prikazivale gole i provokativno obučene djevojčice, a koje su do danas ostale zapamćene kao jedne od najpoznatijih zbirki fotografija takvoga tipa (Edwards, 1994). Pojedini autori ističu kako je upravo njegova strast prema fotografiranju djece poslužila kao inspiracija za već spomenuto djelo *“Alice’s Adventures in Wonderland”*, po kojem je kasnije nazvan jedan od najvećih ringova online dječje pornografije, takozvani *“Wonderland Club”* (Derenčinović, 2003). Nadalje, kroz prvu polovicu 20. stoljeća razvoj i širenje dječje pornografije stagnira, s obzirom na to da je navedeno razdoblje obilježila cenzura sadržaja i izražen seksualni konzervativizam. Sama produkcija i distribucija dječje pornografije bila je svedena na lokalnu razinu, dostupna vrlo malom broju ljudi uz vrlo visoke cijene i lošiju kvalitetu (Wortley i Smallbone, 2012). Prve značajnije promjene u vidu veće eksponiranosti dječje pornografije događaju se krajem 60-ih godina, kada se u Danskoj donosi zakon kojim se legalizira svaki oblik pornografije, pa tako i dječja. Navedeni događaj utjecao je na lakšu dostupnost, a u skladu s tim i veću potražnju spomenuta sadržaja. Od prvotnih formi kao što su analogne fotografije, videokazete te kućni videouradci koji do tada nisu imali komercijalni značaj, dječja je pornografija evoluirala u brzorastuću industriju koja počinje ostvarivati veliku financijsku dobit. Sam početak tadašnjeg vala masovne proizvodnje, ogledao se u izdavanju časopisa posvećenih temi dječje pornografije, koji su se izvozili po čitavome svijetu. Primjer toga su časopis *“Bambino sex”* koji je predstavljao prvi časopis takvoga tipa te časopis *“Lolita”* koji je izlazio u razdoblju od 1970. do 1987. godine, a koji je svojim čitateljima pružao mogućnost slanja vlastitih materijala vezanih uz dječju pornografiju, koji bi potom bili objavljeni u nekom od nadolazećih izdanja. Uz tiskane forme dječje pornografije, 70-ih godina 20. stoljeća dolazi i do uspona filmske industrije i to poglavito zahvaljujući razvoju filmske producerske kuće iz Danske pod nazivom *“The Color Climax Corporation”* koja je do 90-ih godina bila vodeći proizvođač dječjih pornografskih filmova u Europi. Od poznatijih navodimo *“Incest Family”* i *“Child Love”* (Pavlović, Petković i Matijašević Obradović, 2014). S vremenom javnost počinje poimati dječju pornografiju kao ozbiljan socijalni problem te u skladu s tim biva i pravno regulirana. Prvi korak u tome pogledu poduzima SAD 1978. godine donošenjem Zakona o zabrani seksualne eksploatacije djece. Naime, navedenim se zakonom prvi put kriminalizirala distribucija dječje pornografije, ali samo pod uvjetom da se materijal na koji se odnosila - smatrao zakonski neprimjerenim (Graham, 2000). Uslijedile su promjene i u Švedskoj te Danskoj, gdje se 1980. godine također propisuju određena zakonska ograničenja u pogledu proizvodnje i distribucije dječje pornografije, što se pokazalo

iznimno važnim, s obzirom na to da su upravo navedene države bili glavni izvoznici dječje pornografije za američko i europsko tržište (Wortley i Smallbone, 2012). Naposlijetku, 1984. godine u SAD-u dolazi do izmjena tadašnjeg zakona, na način da se ukida kriterij zakonske neprimjerenosti sadržaja - s posjedovanje bilo kakvog oblika dječje pornografije postaje kazneno djelo (Graham, 2000).

Navedeni povijesni pregled prikazuje kako se seksualno iskorištavanje djece u obliku dječje pornografije, razvijalo postupno kroz dulje vremensko razdoblje; te da su na njegovu transformaciju u oblike kakve danas poznajemo, važan utjecaj imala tehnološka otkrića i inovacije, a posebice pojava interneta.

3. KRIMINOLOGIJA NASILJA I NASILNOG PONAŠANJA

Nasilje je raširen fenomen koji se tumači na različite načine, što potvrđuju i Žilić i Janković (2016) navodeći kako postoje različita teorijska shvaćanja, a sukladno s tim i različite definicije nasilja. Nasilje je sveprisutna pojava koja se manifestira u nizu pojavnih oblika (Derenčinović i Getoš, 2008). Upravo različita shvaćanja i definiranja nasilja predstavljaju izazov u kriminologiji i sociologiji nasilja. Sigurno je da se percepcija o tome što je nasilje i što ono zapravo uključuje - s vremenom mijenjala, i u znanstvenim diskursima, i u javnom mnijenju općenito (Aebi i Linde, 2016).

Svjetska je zdravstvena organizacija 2002. godine objavila jednu od najšire korištenih definicija nasilja koja navodi da je „nasilje namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom“ (WHO, 2002). Ovako postavljena definicija uključuje namjeru počinjenja uz korištenje snage i moći kao i mogućnost ili pak pojavu štetnih posljedica za druge osobe i zajednicu, uključujući i samoga sebe. Derenčinović i Getoš (2008) navode kako je pojam nasilja u kriminološkom smislu širi od nasilja u kaznenopravnom smislu, naglašavajući da je u kriminološkom smislu dovoljno da se kod određene osobe ili osoba namjerno ili nenamjerno izazove osjećaj straha i nesigurnosti. No različiti autori naglašavaju da svako nasilje nije ujedno i kažnjivo djelo, s čime se slažu i Acker, Potters i Hill (2012) navodeći da se nasilje identificira kao kriminalno jedino u slučajevima kada je država propisala kažnjivost određenog ponašanja ili djela. Neki autori navode kako pojedina nasilna ponašanja, poput onog u samoodbrani, nisu kažnjiva pa ni devijantna (Felson, 2009).

Nasilno i agresivno ponašanje u fokusu je istraživača i znanstvenika različitih disciplina koji se ovom temom bave s kriminološkog, psihološkog, biološkog i sociološkog stajališta što je rezultiralo uspostavljanjem različitih teorijskih pristupa izučavanja nasilnog ponašanja (Ferracuti i Wolfgang, 2013). Potrebno je naglasiti kako je kriminologija nasilja znatno šira od ovdje obrađenog fenomena te kako se ovaj rad neće podrobnije baviti navedenim aspektima definiranja nasilja, već će se usmjeriti na definiranje i prikaz fenomena seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece na internet; koje u tome smislu naznačeni fenomen jasno smješta u okvire kriminologije nasilja, a terminološki definira kao pojavni oblik nasilja na štetu djece. Iako je područje delikata nasilja te posebno kriminologije nasilja znatno šire u kontekstu ovoga rada, seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece prikazano je unutar područja *cyber* zločina (*cybercrimes*). Prikaz tipologije kaznenih djela u digitalnom okruženju uključuje: (1)

kazneno djelo protiv računala¹ poput hakiranja, virusa, *scama* i sl. (2) kazneno djelo u kojem se rabe računala² gdje pripadaju različite prevare kao i online kockanje te (3) kaznena djela u računalu³ koja su povezana sa samim sadržajem u koji se ubraja seksualno iskorištavanje i dječja pornografija na internetu te razni oblici nasilja i zlostavljanja poput uznemiravanja, uhođenja, *online groominga*, govora mržnje i poticanja na ostale kriminalne aktivnosti (Wall, 2004; 2015). Upravo ova treća skupina kaznenih djela u fokusu je ovoga rada.

4. SUVREMENI TRENDOVI U PODRUČJU SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA I ISKORIŠTAVANJA DJECE NA INTERNETU

4.1. Definiranje seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece na internetu

Iako većina razvijenih zemalja pa tako i Hrvatska u zakonodavnom okviru (Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18.) koristi pojam dječje pornografije, relevantne međunarodne organizacije upozoravaju na neprimjerenost spomenuta termina s obzirom na to da riječ pornografija uključuje pristanak, što kod seksualnog zlostavljanja djece ne može biti slučaj (EUROPOL, 2019; UNICEF, 2017; INTERPOL, 2019; Interagency Working Group on Sexual Exploitation of Children, 2016). S druge pak strane, profesionalna praksa nekih državnih tijela i neprofitnih organizacija u domaćem kontekstu pokazuje kako već upotrebljavaju i upozoravaju na važnost jasnog definiranja ovih kaznenih djela u skladu sa suvremenim trendovima (MUP, 2019; www.cnzd.hr.).

Seksualno zlostavljanje djece na internetu i seksualno iskorištavanje djece na internetu dio su *cyber* zlostavljanja i potpadaju u područje *cyber*⁴ kriminala (Vojković i Štambuk-Sunjić, 2006; Derenčinović i Getoš, 2008). Prilikom činjenja takvih kaznenih djela na štetu djeteta, počinitelj se najčešće upušta u produkciju, distribuciju, prodaju i korištenje materijala seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece⁵, no čest je slučaj da on zloupotrijebi materijal koji su producirala i podijelila sama djeca⁶ te se i takva radnja u kontekstu navedenoga smatra kaznenim djelom seksualnog iskorištavanja djece na internetu. EUROPOL (2019) navodi kako je ovakav samostalno generiran materijal sve učestaliji, s obzirom na to da je kod djece prisutan nedostatak svjesnosti o rizicima uz široku dostupnost pametnih telefona s pomoću kojih brzo i jednostavno generiraju i objavljuju rizične sadržaje.

Luksemburške smjernice kao relevantan dokument iz 2016. godine, koji je nastao suradnjom 18 međunarodnih organizacija, seksualno iskorištavanje djece na internetu široko definira kao bilo koji oblik seksualnog zlostavljanja djece⁷ koji ima poveznicu s mrežnim okruženjem. Seksualno iskorištavanje djece na internetu specifičnije određuju kao „oblik

¹ *Crime against machines - integrity related.*

² *Crime using machines - computer related.*

³ *Crimes in the machine - content related.*

⁴ Autori daju prednost izrazu „*cyber*“ s obzirom na znanstvene rasprave o neprikladnosti korištenja izraza „*kibernetički*“ u ovome kontekstu (Vojković i Štambuk-Sunjić, 2006, Derenčinović i Getoš, 2008).

⁵ *CSAM: child sexual abuse material, CSEM: child sexual exploitation material.*

⁶ *Self generated explicit material* ili *SGEM*.

⁷ *Child sexual abuse – CSA.*

seksualnog zlostavljanja u kojem pojedinac ili grupa koriste neravnotežu moći ne bi li prisilili, manipulirali ili prevarili dijete na seksualnu aktivnost putem virtualnog okruženja“ (Interagency Working Group on Sexual Exploitation of Children, 2016). Potrebno je naglasiti kako seksualno iskorištavanje djece na internetu uključuje poticanje djeteta na seksualnu aktivnost u zamjenu za nešto što dijete treba ili želi (Department for Education, 2017) ili pak radi ostvarivanja financijske dobiti samog počinitelja, poznatije kao “komercijalno seksualno iskorištavanje djece”⁸ (OJJDP, 2018). Seksualno iskorištavanje djece na internetu može ostaviti teške posljedice na dijete jer se njime ugrožava djetetov psihosocijalni razvoj (Davidson i sur., 2011; ECPAT, 2018).

4.2. Razvoj modernih tehnologija: implikacije na području seksualnog iskorištavanja djece

Digitalno okruženje otvorilo je mogućnosti za činjenje različitih kažnjivih djela koja uključuju posjedovanje materijala koji sadrži prikaze seksualne zloporabe djece. Internet pruža društvene, individualne i tehnološke mogućnosti za počinjenje kaznenih djela seksualnog iskorištavanja djece na internetu (Quayle i Taylor, 2003):

- dostupnost i mogućnost jednostavnog umrežavanja: u društvenome kontekstu internet pruža mogućnost stvaranja novih kontakata putem društvenih mreža i ostalih kanala komunikacije i stvaranje zajednica korisnika dječje pornografije;
- osjećaj anonimnosti: individualne odrednice obuhvaćaju mogućnost anonimnog pretraživanja sadržaja s ciljem pobuđivanja seksualnih naboja;
- smanjena kontrola nagona: digitalna tehnologija i internet omogućuju kreiranje kanala za jednostavnije pristupanje eksplicitnim sadržajima, što utječe na preobrazbu potrošača u opsesivne skupljače kažnjivog sadržaja. Internet nudi mogućnost ostvarivanja sve ekstremnijih fantazija i poriva do konačnog mamljenja djeteta za zadovoljenje spolnih potreba.

Mnogi autori naglašavaju kako je upravo pojava interneta utjecala na lakšu dostupnost stigmatizirajućem i zabranjenom sadržaju dječje pornografije (Jenkins, 2001). Isto potvrđuju i drugi autori (primjerice Whittle i sur., 2013), navodeći kako je internet poslužio kao sredstvo za jednostavnije pronalaženje i prikupljanje željenog sadržaja, posebice za pojedince čiji je fokus i seksualni interes usmjeren na djecu i maloljetnike. U skladu s navedenim, stručnjaci upozoravaju kako sama dostupnost interneta, ali i djelomična anonimnost koju on pruža - može utjecati na ponašanje korisnika dječje pornografije, smanjujući njegovu kontrolu impulsa i ohrabrujući ga da izrazi svoje potisnute misli i želje i na taj način pristupi novim i eksplicitnijim sadržajima dječje pornografije (Wortley i Smallbone, 2006).

Ono što sa sigurnošću možemo reći jest, da je pojava interneta odigrala važnu ulogu u transformiranju načina na koji se pornografski sadržaji koji prikazuju zlostavljanje djece proizvodi, distribuira i koristi. Naime, većina fotografija koja je nastala u razdoblju prije pojave interneta bila je lošije kvalitete. Nerijetko se događalo da subjekti na fotografijama budu nejasno prikazani ili da pak fotografije s vremenom izbljede i izgube na svojoj vrijednosti. Upravo

⁸ *Commercial sexual exploitation of children.*

je razvoj modernih tehnologija unaprijedio kvalitetu fotografija, omogućio jednostavno i jeftino stvaranje tehnički kvalitetnih videosadržaja, ali i pružio mogućnost digitalne manipulacije i stvaranja virtualnog materijala, što je proizvodnju podiglo na višu razinu. Kada govorimo o distribuciji, ona se u vremenima prije interneta odvijala kroz prodavanje i razmjenjivanje dječje pornografije u takozvanim “tvrdim formama” kao što su časopisi i fotografije. Ako se radilo o inozemnoj pošiljci, tada je materijal trebao proći graničnu kontrolu, poštanske urede i sl., ne bi li na kraju došao do primatelja, što je podrazumijevalo visoku razinu rizika. Distribucija unutar države bila je jednako problematična jer su materijali bili dostupni samo na određenim, često sumnjivim lokacijama uz ograničene i nepouzdate lance opskrbe (Worley i Smallbone, 2012). Internet je u ovome slučaju osigurao pouzdaniju mrežu distribucije te ekonomski isplativiji i jednostavniji način povezivanja s korisnicima (Clough, 2012).

Široko korištenje modernih tehnologija uvelike ide na ruku i širenju *online groominga*. Sam pojam spolnog *groominga* uporabom informacijsko - komunikacijske tehnologije usmjeren je seksualnom iskorištavanju djece u digitalnome okruženju i to posebice putem društvenih mreža, grupa za razgovor (eng. *chatova*) ili foruma; s krajnjom namjerom zlostavljanja djeteta ili pak proizvodnje materijala seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (*CSAM i CSEM*). Iz navedenoga opisa proizlazi da je online *groomer* osoba koja inicira kontakt s djecom uporabom informacijsko - komunikacijske tehnologije s ciljem uspostavljanja seksualne veze koja uključuje *cyber-sex* ili stvarni spolni odnos (Škrtić, 2013). Naime, u prošlosti je proces *groominga* već u inicijalnoj fazi odabira i zavođenja žrtve, podrazumijevao neposrednu fizičku bliskost žrtve i *groomera* uz otkrivanje *groomerova* stvarnog identiteta, što je uključivalo visoku razinu rizika i na taj način otežavalo sam proces. Prelaskom *groominga* u virtualni svijet, *groomer* se pružila mogućnost zadržavanja vlastite anonimnosti kroz korištenje lažnih profila i manipulaciju informacijama koje dijeli s drugom osobom. Također, internet mu je poslužio kao sredstvo za vabljenje više osoba/žrtava istovremeno, što je prije bilo otežano. Upravo su takvi načini postupanja karakteristični za *groomere* koji žrtvama pristupaju putem foruma, grupa za dopisivanje (eng. *chatova*) ili internetskih stranica za upoznavanje, koje između ostalih posjećuje veliki broj djece i maloljetnika. Razlog tomu je što takva mjesta stvarajući iluziju privatnosti, upoznavanje čine jednostavnijim, s obzirom na to da u kratkome vremenu razmjenjuju veliku količinu osobnih informacija s osobama koje se zapravo ne vide niti se poznaju (Berson, 2003). Suler (2004) navodi kako veća sloboda, otvorenost i opuštenost kao temeljne karakteristike komunikacije u virtualnome okruženju, nastaju kao posljedica virtualne dezinhibicije, koja kod osobe stvara osjećaj anonimnosti i nevidljivosti te dovodi do toga da ona počinje pridavati manje važnosti svojem djelovanju putem interneta i posljedicama koje iz navedenoga mogu proizaći. Na profilima na društvenim mrežama djeca i mladi kreiraju vlastiti socijalni sadržaj kroz objave fotografija, videomaterijala i drugih osobnih podataka koji su u svakome trenutku dostupni njihovim virtualnim prijateljima ali i potencijalnim *online* predatorima, čineći ih na taj način savršenim metama (Kierkegaard, 2008).

Nadalje, prelaskom seksualnog zlostavljanja djece u digitalni format, korisnicima se otvorila mogućnost preuzimanja i pohranjivanja materijala seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece na računalu, čineći ga na taj način dostupnim u svakom trenutku. S vremenom su se na internetu pojavile virtualne grupe i zajednice, koje su poslužile kao sigurno mjesto za razmjenjivanje materijala te dijeljenje savjeta i informacija vezanih uz načine zlostavljanja i iskorištavanja djece putem interneta. Takav oblik online komunikacije pokazao se učinkovitim s obzirom na to da se osobe više nisu morale izlagati opasnosti od prepoznavanja ili otkrivanja, već su sadržaju mogli pristupiti iz privatnosti vlastita doma zadržavajući tako svoju anonimnost

(Wortley i Smallbone, 2012). Nadalje, spomenute prednosti interneta privukle su pozornost korisnika tradicionalnih pornografskih formi, koji su u sve većem broju počinjali koristiti internet kao platformu za gledanje dječje pornografije. Tome svjedoči veliki pad interesa za tiskana izdanja određenih pornografskih časopisa poput primjerice časopisa “*Penthouse*”, čija se prodaja početkom 21. stoljeća sa 3,500.000 prodanih primjeraka godišnje svela na svega 850.000 (Derenčinović, 2003).

Jednostavnost u pronalaženju i dijeljenju pornografskog sadržaja koju su omogućile nove tehnologije, utjecala je i na uspostavu i širenje *online ringova* dječje pornografije. Iako je takav tip organizacija postojao i prije pojave interneta, prelaskom na novu platformu njihov se način funkcioniranja promijenio. Naime, prethodno su se samo osobe izravno uključene u proizvodnju dječje pornografije smatrale članom ringa te su one određivale količinu proizvedenog i distribuiranog materijala. U današnje doba, koncept se promijenio na način da više ne uključuje strogu podjelu uloga uz jednosmjernu razmjenu materijala od proizvođača do potrošača. Upravo mogućnost da svaka osoba dobiveni sadržaj s lakoćom prosljedi dalje, ubrzala je sam proces njegova širenja te je utjecala na promjenu u ulogama, učinivši od svakog potrošača ujedno i potencijalnog distributera (Graham, 2000). Dobar primjer takvog oblika organizacije jest prethodno spomenuti “*Wonderland Club*” (Derenčinović, 2003). Klub je funkcionirao na načelima anonimnosti i povjerljivosti, a kako bi smanjili šanse razotkrivanja, osnivači su od članova zahtijevali korištenje pseudonima te dobro poznavanje suvremene tehnologije, s obzirom na to da se međusobna distribucija odvijala putem jedinstvene zatvorene mreže (Graham, 2000).

Naposljetku, kada govorimo o internetu i njegovu utjecaju na razvoj seksualnog iskorištavanja djece na internetu, svakako se valja osvrnuti na pojam virtualne dječje pornografije ili tzv. “pseudopornografije”. Naime, riječ je o kompjuterski generiranom sadržaju seksualnog zlostavljanja djece, koji se stvara uz pomoć različitih audio-vizualnih manipulacija (Derenčinović, 2003). Korištenjem takvih programa, pojedincu se otvara mogućnost kreiranja bilo kakvog izmišljenog sadržaja kao što je na primjer, prikazivanje seksualno eksplicitnih scena punoljetnih osoba koje digitalnom manipulacijom nalikuju na djecu, fotošopiranje dječjeg lica na tijela odraslih i sl. (Williams, 2004). Iako navedeni programi s jedne strane sprječavaju iskorištavanje stvarnih osoba, odnosno djece u procesu nastajanja dječje pornografije, s druge strane upravo navedeni oblik može predstavljati dodatnu prijetnju za dobrobit djece i mladih, privlačeći na taj način pozornost većeg broja seksualnih prijestupnika i potičući ih na proizvodnju takva sadržaja (Stenberg, 2000).

Navedeno upućuje na to kako su mogućnosti za zlostavljanje i iskorištavanje djece na internetu brojne, te da je razvoj modernih tehnologija omogućio počiniteljima nove načine činenja ovog kaznenog djela upravo putem tehnologije. Iako suvremeni trendovi nalažu kako su djela seksualnog zlostavljanja u porastu, još uvijek nisu dostupni koherentni i međunarodno usporedivi podaci o ovoj pojavi.

4.3. Zlostavljanje i iskorištavanje djece na internetu: izazovi praćenja pojave

Unatoč pojedinim saznanjima o porastu slučajeva zlostavljanja i iskorištavanja djece na internetu, nisu dostupni relevantni podaci o stopi raširenosti s obzirom na razlike u konceptualizacijskom i terminološkom smislu izučavanja ovog fenomena kao i izazove njegova

mjerjenja. Naime, statistički su podaci u području *cyber*-kriminala skromni i fragmentirani, a visoka stopa izbjegavanja prijavljivanja kaznenih djela očekivana je (EUROPOL, 2019).

Dostupni podaci međunarodnih istraživanja koja prate pojavu zlostavljanja na internetu značajni su za planiranje daljnjih djelovanja u ovom području. Korištenje standardiziranih skala i sudjelovanje u komparativnim bazama podataka omogućuje jasnije praćenje pojave zlostavljanja na internetu. Stope učestalosti zlostavljanja među djecom i nad djecom u digitalnome okruženju najčešće se dobivaju putem samoiskaza na reprezentativnim uzorcima. Značajno istraživanje EU *kids online* (2014) pokazuje kako u prosjeku 6 % djece doživljava neki oblik elektroničkog zlostavljanja u Europi. Međunarodno istraživanje Svjetske zdravstvene organizacije provedeno u Zavodu za javno zdravstvo na reprezentativnom uzorku školske djece u Hrvatskoj pokazuje kako 4-11 % djece (ovisno o spolu i dobi) izjavljuje da je doživjelo zlostavljanje putem poruke ili slike (HBSC, 2016). Nadalje, istraživanje provedeno 2017. godine, u kućanstvima koja su ukupno obuhvatila više od 1000 djece u dobi od 9 do 17 godina pokazuje kako je u protekloj godini više od četvrtine ispitane djece bilo izloženo seksualnom sadržaju, pri čemu su spomenuti češće pristupali internetu i provodili više vremena na internetu od onih koji nisu doživjeli navedeno negativno iskustvo. Preko 2/3 djece od 9 do 17 godina u istome razdoblju bilo je izloženo fotografijama ili videomaterijalu seksualno eksplicitnog sadržaja, bez njihove namjere gledanja i pristupanja takvim sadržajima. Također, svako dvanaesto dijete u navedenome uzorku u proteklih je godinu dana primilo poruku sa seksualnim sadržajem i to najčešće putem društvenih mreža. Naposljetku, gotovo je svako treće dijete u protekloj godini komuniciralo putem interneta s nepoznatom osobom koju nisu upoznali uživo (Hrkids.online, 2017). Nadalje, Vejmelka, Strabić i Jazvo (2017) navode kako je češća upotreba društvenih mreža u djece i mladih povezana s češćim doživljavanjem nasilja na internetu. Dakle, što djeca aktivnije koriste društvene mreže - veća je i vjerojatnost da dožive neki od oblika nasilja i zlostavljanja u virtualnome okruženju. Zabrinjavajuće je što velika većina mladih takve rizike ne percipira kao opasne ili ih u većini slučajeva nije ni svjesna, što uvelike ide na ruku razvoju i širenju online rizičnih ponašanja, pa tako i seksualnome zlostavljanju i iskorištavanju djece na internetu a za pornografske sadržaje (Greenfield i Yan, 2006).

Iako su podaci dobiveni samoiskazima važni za praćenje navika korištenja interneta kod djece i mladih, oni ipak ne omogućuju kontinuirano praćenje kretanja trendova seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece i mladih na internetu. Glavna ograničenja prevalencijskih stopa dobivenih putem istraživanja na velikim uzorcima djece idu u smjeru različitog definiranja i operacionalizacije konstrukta nasilja i zlostavljanja na internetu – stoga je potreban oprez prilikom uspoređivanja rezultata različitih studija. Razlike u konceptualizaciji ovoga područja uzrokuju i nedostatak vrijedećih statističkih pokazatelja seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece na internetu i pokazatelja količine materijala seksualnog iskorištavanja djece na internetu. Primjerice, organizacija ECPAT navodi kako su ovi zločini različito definirani te se terminologija razlikuje među istraživačima i praktičarima, a također upućuju na nedosljednosti u načinima operacionalizacije i mjerenju ove pojave što onemogućuje usporedbu trendova. Upravo zbog navedenih prepreka globalni su naponi prikupljanja podataka o različitim oblicima seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece na internetu fragmentirani; zbog čega se naglašava važnost usklađivanja terminologije i razvijanja sustavnih mjera za kvalitetnije praćenje promatrane pojave (ECPAT, 2018). No uporaba modernih tehnologija i upotreba interneta, utjecala je kako na veću angažiranost osoba u samome prikupljanju i posjedovanju materijala koji prikazuje seksualno iskorištavanje djece, tako i na napore službi i

organizacija za sankcioniranje ovoga kaznenog djela. To primjerice, potvrđuju podaci o broju uhićenja koja su se krajem 90-ih dogodila u Velikoj Britaniji. Naime, 1995. godine britanske policijske službe zaplijenile su 12 fotografija s neprimjerenim prikazima djece, u formi printanih slika i videa. Već 1999. godine iste su službe zaplijenile 41.000 fotografija pohranjenih s interneta koje su se nalazile na računalima počinitelja (Carr, 2003). Navedeni primjeri potvrđuju činjenicu koju je iznio autor Leary (2007), navodeći kako se od 1988. godine, broj kaznenih djela vezanih uz seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece na internetu za pornografske sadržaje povećao za 1500 %. EUROPOL (2019), ističe kako je količina otkrivenog mrežnog materijala seksualnog iskorištavanja djece uključujući samogenerirani eksplicitni materijal i dalje u porastu što pokazuje višegodišnji uzlazni trend ovih kaznenih djela. Istraživanja pokazuju da je 88 % samostalno generiranog seksualno eksplicitnog sadržaja koji djeca objavljuju preuzeto s izvorne mrežne lokacije i preneseno na drugu mrežnu lokaciju bez znanja djeteta kakav je materijal objavilo (ECPAT, 2016).

Švedsko istraživanje raširenosti seksualnog iskorištavanja djece i mladih na internetu od osoba koje su upoznali *online*, pokazuju zabrinjavajuće rezultate od čak 30 % djece koja su izjavila da je odrasla osoba inicirala kontakt seksualne konotacije preko interneta u posljednjih godinu dana, dok je druga švedska studija potvrdila da se 8 % djece koja su sudjelovala u istraživanju već upustilo u neki oblik *online* seksualne aktivnosti s osobom koju su upoznali na internetu (Jonsson i sur., 2019). Međunarodna zaštita djece u *online* okruženju u djelokrugu je rada telefonskih linija za pomoć djeci i mladima koje su uspostavljene širom Europske unije pod krovnom neprofitnom organizacijom In Hope koja okuplja 43 članice, a iskorištavanjem djece na internetu bavi se od 1999. godine. Iako navedeni akteri djeluju na području šire zaštite djece, primjerice od rasizma, govora mržnje, samoranjavanja i sl., gotovo trećina prijavljenih sadržaja odnosi se na materijale seksualnog iskorištavanja djece na internetu (ECPAT, 2018).

U nastavku slijedi prikaz kaznenopravnog razvoja seksualnog iskorištavanja djece na internetu potkrijepljen dostupnim nacionalnim statističkim pokazateljima na ovome području.

5. KAZNENO DJELO SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA DJECE NA INTERNETU

Većina zakonodavstava tek u posljednjih nekoliko desetljeća iskorištavanje djece u pornografske svrhe propisuje kao samostalno kazneno djelo odvojivši ga od ostalih djela protiv spolne slobode na štetu djece (Clough, 2012). Unatoč suvremenim trendovima na području konceptualizacije i definiranja seksualnog iskorištavanja djece na internetu; u većini razvijenih zemalja pa tako i u domaćim okvirima, zakonodavni se sustav i stručna praksa služe terminologijom dječje pornografije koja je u najširem smislu određena kao oblik iskorištavanja djece u pornografske svrhe (Wolak, Finkelhor i Mitchell, 2005). Detaljnije razmatranje legislativne dimenzije spomenutog pojma identificira njegove drugačije definicije u različitim pravnim izvorima. Primjerice, članak 9. stavak 2. Konvencije o kibernetičkom kriminalu definira dječju pornografiju kao *pornografski materijal koji vizualno prikazuje maloljetnika koji sudjeluje u seksualno eksplicitnom ponašanju, osobu koja izgleda kao maloljetnik koji sudjeluje u seksualno eksplicitnom ponašanju ili stvarne slike navedenih radnji* (Konvencija o kibernetičkom kriminalu, NN 9/02., 4/04., čl. 9. st. 2.). S druge pak strane, Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog nasilja pojam dječje pornografije određuje

kao materijal koji vizualno prikazuje dijete koje sudjeluje u stvarnoj ili simuliranoj seksualno eksplicitnoj aktivnosti ili bilo koji prikaz spolnih organa djeteta u primarno seksualne svrhe (Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i nasilja, NN 10/07.). Naposljetku, hrvatski Kazneni zakon ističe kako dječja pornografija označava materijal koji vizualno ili na drugi način prikazuje pravo dijete ili realno prikazano nepostojeće dijete ili osobu koja izgleda kao dijete, u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili koji prikazuje spolne organe djece u spolne svrhe (Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., čl. 163. st. 6.). Dakle, relevantni međunarodni dokumenti prilikom definiranja “dječje pornografije” naglasak stavljaju na materijal koji vizualno prikazuje dijete/maloljetnika u seksualno eksplicitnome činu.

Upravo je pojava interneta te širi obuhvat i mogućnost razvijanja novih oblika ovog kaznenog djela detektiralo potrebu za sustavnim međunarodnim aktivnostima na ovome području. Dakle, u području zlostavljanja i iskorištavanja djece na internetu međunarodni naponi ekspertnih radnih skupina različitih organizacija potaknuli su donošenje sljedećih dokumenata: Konvencije Vijeća Europe o kibernetičkom kriminalu, Konvencije o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja tzv. Lanzarote konvencije te Direktive o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije. Navedeni dokumenti predstavljaju međunarodne standarde na području zlostavljanja i iskorištavanja djece na internetu koji su imali utjecaj na izmjene u nacionalnim zakonodavstvima na ovome području.

5.1. Pojam djeteta

Većina kultura i naroda može se složiti s definicijom da su djeca osobe koje je društvo dužno zaštititi dok ne postignu svoju emocionalnu i spolnu zrelost. Međutim, kada se radi o postavljanju granice u kojoj dijete postiže navedene oblike zrelosti, dolazi do razilaženja ne samo različitih naroda i država, već i različitih zakona unutar njih. U skladu s tim, čest je slučaj da zakonodavni sustav jedne države svojim propisima drugačije normira pojam djeteta, ovisno o pravu koje dijete na temelju određenog zakona ostvaruje ili pak u odnosu na zaštitu koju mu pojedini zakon pruža (Kokot, 2015). Dobar je primjer toga Konvencija o pravima djeteta, u čijem je članku 1. navedeno da je dijete svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se prema zakonu primjenjivom na dijete punoljetnost ne stječe ranije (Konvencija o pravima djeteta, NN 12/93.). U zakonodavstvu Republike Hrvatske, Kazneni Zakon u članku 87. stavku 7. jasno i konkretno definira da je dijete osoba koja još nije završila osamnaest godina; no treba imati na umu da se navedena definicija odnosi prije svega na pojam djeteta u smislu žrtve kaznenog djela (Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., čl. 87. st. 7.). Zakon o sudovima za mladež također u glavi Kaznenopravna zaštita djece navodi kako je dijete (u smislu te glave) osoba koja nije navršila osamnaest godina, no isti zakon u članku 2. osobu koja je kao počinitelj u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršila četrnaest, a nije navršila osamnaest godina ne definira kao dijete već kao maloljetnika (Zakon o sudovima za mladež, NN 84/11., 143/12., 148/13., 56/15., čl. 2., čl. 113. st. 2.). Dakle, kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske radi razliku između pojma djeteta kao žrtve kaznenog djela i kao počinitelja, odnosno kaznenopravno može odgovarati samo osoba koja je napunila četrnaest godina u trenutku počinjenja kaznenog djela.

Zanimljivo je usporediti kako su ovo pitanje uredila zakonodavstva drugih država. Ujedinjeno Kraljevstvo u zakonodavstvu propisuje da je dijete osoba mlađa od osamnaest godina, no u odnosu na kaznenopravnu odgovornost, zakonodavstvo Ujedinjenog Kraljevstva određuje da kaznenopravno može odgovarati samo dijete starije od deset godina, osim u Škotskoj gdje zakon propisuje da se ne može kazneno goniti dijete mlađe od dvanaest godina (Crime and Disorder Act, 1998; Criminal Justice and Licensing Act, 2010). U SAD-u pojam djeteta definira se različito ne samo u svakoj saveznoj državi, već ovisno i o pravnim dobrima koja se štite pa se tako u odnosu na kaznenopravnu odgovornost u većini saveznih država osobi koja je u trenutku počinjenje imala manje od 18 ili 16 godina ne može suditi kao odrasloj osobi⁹.

Za temu ovoga rada važno je predstaviti kako se u različitim državama i sustavima definira dob u kojoj djeca mogu dati pristanak na spolni odnos. U Europi dobna granica u kojoj dijete može dati pristanak na spolni odnos varira između 14-18 godina, primjerice u Engleskoj i Walesu dobna je granica za pristanak na seksualni odnos šesnaest godina (Sexual Offences Act, 2003). U Italiji je dobna granica 14 godina, uz iznimku da se spolni odnos sa 13-godišnjim djetetom ne smatra kaznenim djelom pod uvjetom da je seksualni partner djeteta osoba mlađa od 18 godina te da je maksimalna razlika u njihovoj dobi tri godine (Italian Criminal Code, 2011). U Hrvatskoj je dobna granica pristanka propisana člankom 158. Kaznenog zakona te ona iznosi petnaest godina, uz iznimku da se neće smatrati kaznenim djelom spolni odnošaj, spolna radnja ili bludna radnja, ukoliko razlika u dobi osoba koje čine spolni odnošaj, spolnu ili bludnu radnju nije veća od tri godine (Kazneni zakon, NN 125/11., 144/1.2, 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., čl. 158. st. 3.).

Kada definiramo pojam djeteta važno je naglasiti i koja je to dobna granica koja čini razliku između pornografskog sadržaja i dječje pornografije. U pravilu, dječjom pornografijom u većini država Europe smatra se pornografski materijal koji prikazuje osobu mlađu od osamnaest godina. Na određivanje navedene dobne granice svakako su utjecali međunarodni instrumenti, posebice navedena Konvencija o kibernetičkom kriminalu koja propisuje da se maloljetnikom u slučaju stvaranja pornografskog materijala smatra osoba mlađa od osamnaest godina, no da stranke mogu odrediti i nižu dobnu granicu, ali ne nižu od šesnaest godina. Slijedom navedenog, zbog potrebe ratifikacije konvencije u državama Europe dobna granica pristanka na spolni odnos i dobna granica potrebna da bi se materijal smatrao dječjom pornografijom ne moraju uvijek biti iste (Kokot, 2015).

5.2. Kaznenopravna zaštita na području Republike Hrvatske

U Hrvatskoj kao i ostalim suvremenim zakonodavstvima svijeta zakonski je propisano kažnjavanje iskorištavanja djece za pornografske svrhe. Naime, Hrvatska je ratificirala Konvenciju o pravima djeteta Ujedinjenih naroda čijim se 34. člankom države stranke obvezuju da će zaštititi dijete od svakog oblika spolnog iskorištavanja i zlostavljanja, što uključuje i sprječavanje iskorištavanja djeteta u pornografskim predstavama i materijalima (Konvencija o pravima djeteta, NN 12/93., čl. 34.). Uz konvenciju donesen je i Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji koji razrađuje i povećava broj mjera

⁹ Age of consent. *What is legal Age of Consent in the United States?* <https://www.ageofconsent.net/states> - 21. 10. 2019.

koje su države potpisnice potrebne provoditi kako bi zaštitile djecu od iskorištavanja u pornografske svrhe – a koji je za Hrvatsku također obvezatan. Osim navedenog međunarodnog izvora prava, za zaštitu djece u Hrvatskoj na snazi su i pravni izvori koje je Hrvatska kao članica Europske Unije dužna poštovati i provoditi. Tu je ponajprije riječ o Direktivi EU-a o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije (Direktiva EU, 2011/92) te Konvencija o kibernetičkom kriminalu koja je imala najviše utjecaja na zaštitu djece i kažnjavanje počinitelja dječje pornografije na internetu.

Kaznenim zakonom iz 2011. godine hrvatsko zakonodavstvo donijelo je nove izmjene u inkriminaciji protupravnog ponašanja koje se odnosi na iskorištavanje djece za pornografiju i pornografske predstave. Člankom 163. Kaznenog zakona inkriminirano je namamljivanje, vrbovanje i poticanje djece na sudjelovanje u snimanju dječje pornografije kao i organiziranje i omogućavanje takva snimanja. Također, inkriminirano je i protupravno postupanje koje se odnosi na snimanje, proizvodnju, distribuciju, pribavljanje bilo za sebe ili drugoga, prodaju, prikazivanje, posjedovanje te svjesno pristupanje dječjoj pornografiji putem informacijsko-komunikacijskih kanala. Za navedeno postupanje propisana je kazna do deset godina zatvora, dok se u slučaju korištenja sile, prijevare, obmane ili zlouporabe teškog položaja i ovlasti nad djetetom, maksimalna kazna zatvora povećava na dvanaest godina. Sav materijal korišten za nastanak pornografskog sadržaja oduzima se, a sam pornografski materijal po zakonu se uništava. Navedene odredbe iz članka 163. stavka 4. Kaznenog zakona ukazuju na činjenicu da je zakonodavac inkriminirao sva postupanja vezana uz nastanak i cirkulaciju dječje pornografije od početnog kontakta i vrbovanja djeteta do nastanka samog materijala i njegova posjedovanja. Takvim postupanjem zakonodavac je prvi put u Hrvatskoj inkriminirao ne samo aktivnu djelatnost nastanka pornografskog materijala već i njegovo posjedovanje. Također, u predmetnom članku zakonodavac je dao jasnu definiciju dječje pornografije navodeći da je dječja pornografija materijal koji vizualno ili na drugi način prikazuje pravo dijete ili realno prikazano nepostojeće dijete ili osobu koja izgleda kao dijete, u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili koji prikazuje spolne organe djece u spolne svrhe (Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., čl. 163.). Navedena definicija u potpunosti je usklađena s navedenim međunarodnim dokumentima i pravnim standardima na području suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije.

Naime u citiranoj direktivi navedeno je da dječja pornografija predstavlja sav materijal koji vizualno prikazuje dijete u stvarnom ili simuliranom seksualnom činu, prikazivanje spolnih organa djeteta prije svega za seksualne potrebe, materijal koji vizualno prikazuje bilo koju osobu koja izgleda kao dijete u stvarnom ili simuliranom seksualnom činu, ili prikazivanje spolnih organa osobe koja izgleda kao dijete, prije svega za seksualne potrebe: te realistične slike djeteta u seksualnom činu ili realistične slike spolnih organa djeteta, prije svega za seksualne potrebe (Direktiva EU, 2011/92). Bitno je navesti da i domaće zakonodavstvo ne kažnjava dijete za proizvodnju i posjedovanje pornografskog materijala ako on prikazuje njega ili njega i drugo dijete, pod uvjetom da su taj materijal sami proizveli i da ga posjeduju uz pristanak svakog od njih i isključivo za njihovu osobnu upotrebu.

Nadalje, kada govorimo o glavi Kaznenog zakona koja se odnosi na kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, svakako valja spomenuti članak 164. kojim je inkriminirano iskorištavanje djece za pornografske predstave. Naime, u stavku 6. spomenutog članka jasno je definiran pojam pornografske predstave kao načina prikazivanja (uživo

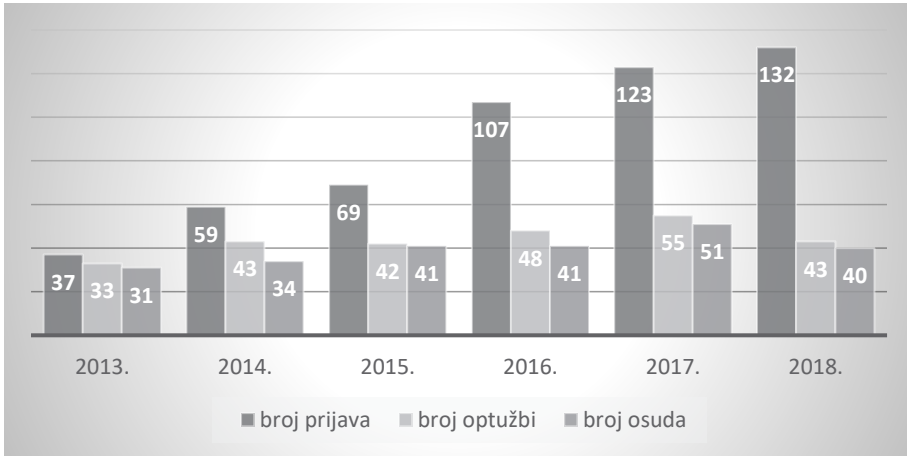
ili putem komunikacijskih sredstava) pravog ili realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili pak spolnih organa pravoga djeteta, realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u spolne svrhe (Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., čl. 164. st. 6.). Ovisno o samome načinu (mamljenje, poticanje, korištenje sile...) te krajnjoj svrsi (npr. ostvarivanje financijske dobiti) postupanja počinitelja, zakonodavac za ovakav tip kaznenog djela propisuje kaznu zatvora u rasponu od 1 do 12 godina. Naime, iako ovakav oblik protupravnog postupanja na štetu djece po svojoj definiciji jasno upućuje na iskorištavanje djece i to ponajviše u komercijalne svrhe, čime se istovremeno narušavaju prava i dostojanstvo djeteta, isti primjerice ne pronalazi svoje uporište u Konvenciji o kibernetičkom kriminalu, dok se s druge strane spominje u pravnim izvorima poput Konvencije o pravima djeteta i Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog nasilja¹⁰. Međutim, treba uzeti u obzir da je Konvencija o pravima djeteta dokument iz 1989. godine, a Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog nasilja iz 2007. godine te da se terminologija na tom području u posljednjih nekoliko godina kontinuirano mijenja u prikladnije oblike. Hrvatska ovaj pojam u kazneno zakonodavstvo uvodi 2011. godine i unatoč namjeri zakonodavca da uskladi propise s međunarodnim okvirima - ovo kazneno djelo nije prepoznato u kaznenopravnoj ni stručnoj praksi. Ono što sa sigurnošću možemo reći jest da navedeni oblik kaznenog djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta nije zabilježen unutar hrvatskog pravosudnog sustava, bilo da je riječ o prijavama, optužbama ili osudama - s obzirom na to da je u razdoblju od 2013. do 2017. godine bilo samo 5 prijavi, 1 osuda i ni jedna optužba za ovo kazneno djelo (DZZS, 2013., 2014., 2015., 2016., 2017., 2018.). Navedeno navodi na zaključak kako takvo postupanje nije prepoznato kako od same javnosti tako i od stručnjaka, što ujedno ostavlja prostor za daljnje razmatranje i razradu terminoloških i zakonodavnih aspekata unutar ovog područja.

Naposljetku, važno je istaknuti da je u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu u članku 161. Kaznenog zakona iz 2011., godine prvi put propisano mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba gdje su izrijekom istaknute informacijsko - komunikacijske tehnologije (Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., čl. 161.). Domaće zakonodavstvo inkriminira samo posljednju, seksualnu fazu vrbovanja djeteta za spolne svrhe, budući da je najčešće tek u ovoj posljednjoj seksualnoj fazi moguće utvrđivati postupak li odrasla osoba s namjerom iskorištavanja djeteta. Naime, tek u fazi u kojoj odrasli počinitelj postavlja djetetu intimnija pitanja seksualne prirode, moguće je utvrđivati s kojim stupnjem krivnje on postupa, odnosno - ostvaruje li on svojim postupanjem biće kaznenog djela. Navedene izmjene zakonskih odredbi, iako pokazuju pozitivan trend zakonodavca za širom inkriminacijom kaznenih djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece na internetu te povećanjem kazni zatvora za ovu skupinu počinitelja, ipak nisu u potpunosti uspjele u svojem naumu prevencije i otklanjanja počinitelja od predmetnih kaznenih djela niti adekvatnog sankcioniranja osuđenih počinitelja što je ponajprije problem primjene zakona.

¹⁰ *Pornographic performances.*

5.3. Statistički pokazatelji kaznenog djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece na internetu: stanje u Hrvatskoj

Iako je u Hrvatskoj prisutan manjak istraživanja na ovome području, dostupni statistički pokazatelji potvrđuju porast ovih kaznenih djela što je u skladu sa svjetskim trendovima na području seksualnog iskorištavanja djece na internetu.

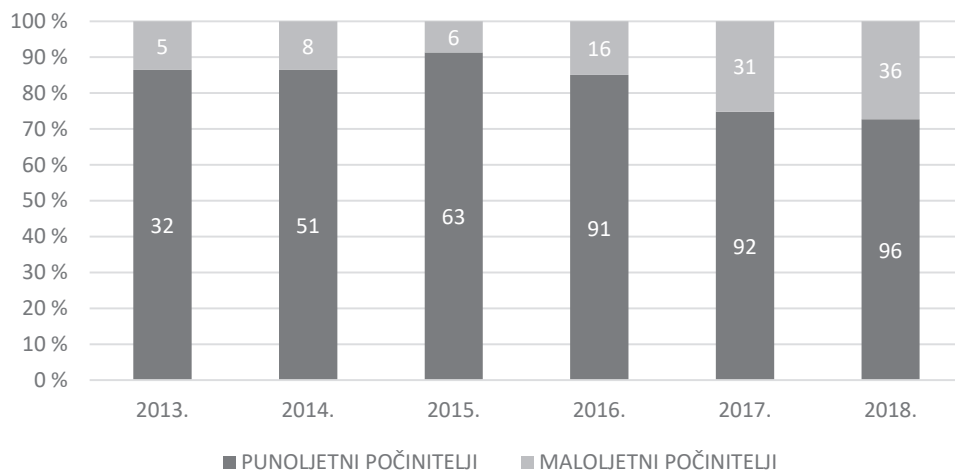
Grafikon 1: Prikaz prijava, optužbi i osuda seksualnog iskorištavanja djece na internetu od 2013. do 2018. godine (Kazneni zakon, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19., čl. 161., 163., 164., 165.).

Izvor: Državni zavod za statistiku¹¹

Grafikon 1 prikazuje podatke o seksualnom iskorištavanju djece na internetu u Hrvatskoj od 2013. do 2018. godine. Na prikazu su skupno prikazani podaci za maloljetne i punoljetne počinitelje ovih kaznenih djela. Iz navedenog prikaza moguće je zaključiti kako su prijave ovih kaznenih djela u promatranom razdoblju u porastu, čemu zasigurno doprinosi činjenica da se prilikom detekcije ovih kaznenih djela rabe suvremene i međunarodno umrežene tehnike koje omogućavaju jednostavnije i lakše prepoznavanje materijala seksualnog iskorištavanja djece na internetu. S druge pak strane, uočava se da broj optužbi i osuda nije proporcionalno rastao s brojem prijava ovog kaznenog djela što pak upućuje na činjenicu da je nakon detekcije počinjenja kaznenih djela potrebna dodatna edukacija unutar pravosudnog sustava kako bi se ova kaznena djela adekvatno sankcionirala nakon identificiranja počinitelja, s obzirom na to da i istraživanja pokazuju kako u određenome broju slučajeva počinitelji dobiju vrlo niske kazne koje nisu prikladne težini ovoga kaznenog djela (Vejmelka, Brkić i Radat, 2017).

¹¹ Državni zavod za statistiku, *Godišnje statističko izvješće o punoljetnim počiniteljima kaznenih djela, prijavama, optužbama i osudama u 2013., 2014., 2015., 2016., 2017. 2018.*, <https://www.dzs.hr/> - 1. 2. 2020., Državni zavod za statistiku, *Godišnje statističko izvješće o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, prijavama, optužbama i osudama u 2013., 2014., 2015., 2016., 2017. 2018.*, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/SI-1651.pdf - 1. 2. 2020.

Potrebno je dodatno utvrditi koji su razlozi da kazne počiniteljima ostaju na zakonskom minimumu, zašto se ne izriču dodatne sigurnosne mjere te iz kojih se razloga počiniteljima za ova kaznena djela ponekad izriču sankcije u domeni rada za opće dobro. Naime, iako su određeni maksimumi kazne od 10, odnosno 12 godina za predmetna kaznena djela, sudovi u pojedinim slučajevima daju kazne bliže zakonskom minimumu nego maksimumu te se za jedan dio počinitelja seksualnog iskorištavanja djece na internetu u pravilu radi o kaznama koje se odslužuju putem rada za opće dobro (Vejmelka, Brkić i Radat, 2017; Izvješće pravobraniteljice za djecu, 2018.). Nažalost, imajući u vidu porast predmetnih kaznenih djela i počinitelja, takav kaznenopravni pristup potencijalno nije dovoljan da bi se preventivno utjecalo na moguće počinitelje da takva kaznena djela ne čine. Naime, izmjene samog teksta zakona nisu jedini uvjet sprječavanja, procesuiranja i sankcioniranja iskorištavanja djece u pornografske svrhe, već je potrebno osigurati izricanje primjerenijih kazni i dodatnih sigurnosnih mjera, zabrane pristupa internetu te praćenje počinitelja i praćenje njihove resocijalizacije, posebice nakon izlaska iz zatvorskog sustava. Ovo potvrđuje i Izvješće pravobraniteljice za djecu iz 2018. godine gdje se navodi kako je „*iznimno važno unaprijediti praksu sudova i državnog odvjetništva ... sudovi izriču relativno blage sankcije, rijetko izriču sigurnosne mjere i zabrane obavljanja djelatnosti koje uključuju kontakt s djecom ili zaštitni nadzor po punom izvršenju kazne zatvora. Rijetko se izriču mjere opreza koje bi onemogućile da osoba, za koju se sumnja da je počinila spolno nasilje nad djetetom, dođe u kontakt s djecom*“.

Grafikon 2: Udio maloljetnih počinitelja kaznenih djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece na internetu 2013.-2018.

S obzirom na to da u počinjenju seksualnog iskorištavanja djece na internetu, ovisno o promatranome razdoblju, sudjeluje od 15 % do gotovo 30 % maloljetnih počinitelja - postupanje u ovim slučajevima potrebno je prilagoditi njihovoj dobi s obzirom na navedene zakonske odredbe. Jasno je da sankcioniranje i tretman maloljetnih počinitelja ovog kaznenog djela zahtijeva prilagođene i adekvatne mjere s ciljem resocijalizacije maloljetnih počinitelja te njihovu uspješnu integraciju nakon primijenjenih sankcija i mjera.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece ekstremni je oblik djela na štetu djece koja predstavljaju ozbiljan društveni problem za čiju je transformaciju i raširenost uvelike zaslužna pojava interneta i razvoj popratnih tehnologija. Naime, upravo su spomenuti utjecali na stvaranje nove platforme koja je protupravna postupanja poput seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece podigla na višu razinu omogućivši počiniteljima lakši pristup potencijalnim žrtvama i veću sigurnost u vidu anonimnog djelovanja. Ono što zabrinjava jest činjenica da rizik od navedenih kaznenih djela nije prepoznat kod djece, a nerijetko ni kod odraslih; te oni nisu uvijek svjesni opasnosti koju omogućava virtualno okruženje sa svim štetnim posljedicama koje iz toga mogu proizaći. U skladu s navedenim, međunarodni i domaći trendovi pokazuju porast u broju prijava kaznenih djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece; dok s druge strane broj pravomoćnih osuda ne prati taj rastući trend. Ono što se nameće kao jedna od odrednica u prevenciji i suzbijanju spomenutog protupravnog djelovanja, jest pravovremena edukacija djece i mladih o sigurnijem načinu korištenja interneta, s obzirom na to da iz dana u dan broj maloljetnih korisnika interneta raste. Druga stavka ogleđa se u važnosti multisektorske suradnje na koju upućuju i međunarodni dokumenti vezani uz područje seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece pa tako Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog nasilja u dijelu koji se odnosi na Nacionalne mjere koordinacije i suradnje, upućuje na to da će svaka stranka poticati suradnju među nadležnim državnim tijelima, civilnim društvom i privatnim sektorom radi učinkovitijeg sprječavanja i suzbijanja seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece - što uključuje i zajedničko razvijanje mehanizama za detekciju i identifikaciju počinitelja (Vejmelka, Brkić i Radat, 2017). U domaćim okvirima potrebno je poticati suradnju među različitim sektorima u provođenju brojnih aktivnosti koje bi pospješile prevenciju seksualnog iskorištavanja djece i mladih u digitalnome okruženju te omogućile pravovremenu detekciju, sankcioniranje kao i tretmanske intervencije u ovome području.

Posljednja stavka na čiju važnost ukazuju i autori ovoga rada, jest praćenje suvremenih trendova unutar područja seksualnog iskorištavanja djece na internetu kao i poznavanje i usklađivanje stručne terminologije, koji mogu doprinijeti sustavnijem praćenju raširenosti promatranog fenomena i donošenju konkretnih zaključaka o promjenama koje se događaju unutar spomenutog područja.

Naposljetku, važno je naglasiti da navedene odrednice ne predstavljaju univerzalno rješenje u borbi protiv seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece putem interneta, ali zasigurno mogu poslužiti kao smjernice svim stručnjacima i praktičarima koji djeluju u području zaštite djece i segmentu očuvanja njihove dobrobiti unutar virtualnoga okruženja.

LITERATURA

1. Aebi, M. F., & Linde, A. (2016). *Long-Term Trends in Crime*. The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice, 57.
2. Age of consent. *What is legal Age of Consent in the United States?* <https://www.ageof-consent.net/states> - 21. 10. 2019.
3. Akers, T. A., Potter, R. H., Potter, R. H., & Hill, C. V. (2012). *Epidemiological criminology: A public health approach to crime and violence*. John Wiley & Sons.

4. Berson, I. R. (2003). *Grooming cybervictims: The psychosocial effects of online exploitation for youth*. Journal of School Violence, 2(1), 5-18.
5. Bullough, V. L. (2004). *Children and adolescents as sexual beings: a historical overview*. Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America, 13(3), 447-59.
6. Carr, J. (2003). *Child abuse, child pornography and the internet*. London: NCH.
7. Centar za nestalu i zlostavljaju djecu, <http://cnzd.org/edukacija> - 18. 1. 2020.
8. Clough, J. (2012). *Lawful acts, unlawful images: the problematic definition of child pornography*. Monash UL Rev., 38, 213.
9. *Crime and Disorder Act*, (1998), <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> - 21. 10. 2019.
10. *Criminal Justice and Licensing Act*, (2010), <http://www.legislation.gov.uk/asp/2010/13/contents> - 21. 10. 2019.
11. Davidson, J., Grove-Hills, J., Bifulco, A., Gottschalk, P., Caretti, V., Pham, T., Webster, S. (2011). *Online abuse: Literature review and policy context*. Project Report) European online grooming project.
12. Department for Education., *Child sexual exploitation: Definition and a guide for practitioners, local leaders and decisionmakers working to protect children from child sexual exploitation*. 2017., <https://www.gov.uk/government/publications/child-sexual-exploitation-definition-and-guide-for-practitioners> - 13. 2. 2020
13. Derenčinović, D. (2003). *Dječja pornografija na Internetu - o kažnjivosti posjedovanja i virtualnoj dječjoj pornografiji*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 10(1), 325.
14. Derenčinović, D., Getoš, A. (2008). *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, 137-143.
15. Direktiva EU 2011/92, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32011L0093> - 22. 11. 2019.
16. Državni zavod za statistiku, *Godišnje statističko izvješće o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, prijavama, optužbama i osudama u 2013., 2014., 2015., 2016., 2017., 2018.*, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/SI-1651.pdf - 1. 2. 2020.
17. Državni zavod za statistiku, *Godišnje statističko izvješće o punoljetnim počiniteljima kaznenih djela, prijavama, optužbama i osudama u 2013., 2014., 2015., 2016., 2017., 2018.*, <https://www.dzs.hr/> - 1. 2. 2020.
18. ECPAT International and Religions for Peace (2016). *Protecting Children from Online Sexual Exploitation*, https://www.unicef.org/protection/files/FBO_Guide_for_Religious_Leaders_and_Communities_ENG.pdf - 12. 1. 2020.
19. ECPAT International (2018). *Trends in online child sexual abuse material*, <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2018/07/ECPAT-International-Report-Trends-in-Online-Child-Sexual-Abuse-Material-2018.pdf> - 12. 1. 2020.
20. Edwards, S. H. (1994). *Pretty babies: Art, erotica or kiddie porn?*. History of Photography, 18(1), 38-46.
21. EUkids online, 2014., <https://lseedesignunit.com/EUKidsOnline/html5/index.html?page=1&noflash#> - 12. 1. 2020.
22. European Commission (2019). *Country Report Croatia. Study on Framework of best practices to tackle child sexual abuse online*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
23. EUROPOL (2019). *Internet organised crime threat assessment (IOCTA)*, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2019> - 12. 1. 2020.

24. Felson, R. B. (2009). Violence, crime, and violent crime. *International Journal of Conflict and Violence (IJCV)*, 3(1), 23-39.
25. Ferracuti, F., & Wolfgang, M. E. (Eds.). (2013). *The subculture of violence: Towards an integrated theory in criminology*. Routledge.
26. Gillespie, A. (2010). *Legal definitions of child pornography*. *Journal of Sexual Aggression*, 16(1), 19-31.
27. Graham Jr, W. R. (2000). *Uncovering and Eliminating Child Pornography Rings on the Internet: Issues regarding and Avenues Facilitating Law Enforcement's Access to Wonderland*. *L. Rev. MSU-DCL*, 457.
28. Greenfield, P., Yan, Z. (2006). *Children, adolescents, and the Internet: A new field of inquiry in developmental psychology*. *Developmental psychology*, 42(3), 391.
29. HBSC (2016). *Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being*. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/303438/HBSC-No.7-Growing-up-unequal-Full-Report.pdf?ua=1 - 12. 1. 2020.
30. Hrkids.online (2017). *Preliminarni rezultati nacionalnog istraživanja sigurnosti djece i mladih na internetu*, <http://hrkids.online/> - 12. 1. 2020.
31. INTERPOL, *Crimes against children - Appropriate terminology*, <https://www.interpol.int/en/Crimes/Crimes-against-children/Appropriate-terminology> - 28. 12.2019.
32. *Italian Criminal Code*, (2011)., <https://www.legislationline.org/documents/section/criminalcodes/country/22/Italy/show> - 21. 10. 2019.
33. Jenkins, P. (2001). *Beyond tolerance: Child pornography on the Internet*. NYU Press.
34. Jonsson, L.S., Fredlund, C., Priebe, G. Wadsby, M., Svedin, C. G. (2019). *Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study*. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*. 13, 32.
35. *Kazneni zakon*. *Narodne novine*, 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18.
36. Kierkegaard, S. (2008). *Cybering, online grooming and ageplay*. *Computer Law & Security Review*, 24(1), 41-55.
37. Kokot, I. (2015). *Temeljne odrednice kriminalističkih postupanja u vezi sa sadržajem spolnog iskorištavanja djece na računalnom sustavu ili mreži u Republici Hrvatskoj*. *Zagrebačka pravna revija*, 4(2), 231-259.
38. *Konvencija o kibernetičkom kriminalu*. *Narodne novine*, 9/02., 4/04.
39. *Konvencija o pravima djeteta*. *Narodne novine*, 12/93.
40. *Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog nasilja*. *Narodne novine*, 10/07.
41. Leary, M. G. (2007). *Self-produced child pornography: The appropriate societal response to juvenile self-sexual exploitation*. *Va. J. Soc. Pol'y & L.*, 15, 1.
42. Linz, D., Imrich, D. (2001). *Child pornography*. In *Handbook of youth and justice* Springer, Boston, MA, 79-111.
43. Interagency Working Group on Sexual Exploitation of Children (2016). *Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse*. *ECPAT International & ECPAT Luxembourg*, <http://luxembourgguidelines.org/> - 10. 1. 2020.
44. Mikhail, S. L. B. (2002). *Child marriage and child prostitution: Two forms of sexual exploitation*. *Gender & Development*, 10(1), 43-49.
45. Ministarstvo unutarnjih poslova (2019). *Pregled osnovnih sigurnosnih pokazatelja I.–XI. 2019. godine u Republici Hrvatskoj*, https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2019/Pregled%20sigurnosnih%20pokazatelja%202019/Web_hrvatski_I-XI-2019.pdf - 21. 1. 2019.

46. OJJDP (2018). *Commercial Sexual Exploitation of Children*, <https://ojjdp.ojp.gov/programs/commercial-sexual-exploitation-children> - 12. 1. 2020.
47. Pavlović, Z. S., Petković, N., Matijašević Obradović, J. (2014). *Dječja pornografija*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 51(1), 45-61.
48. Pravobranitelj za djecu (2018). *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu*. Republika Hrvatska, Pravobranitelj za djecu, <http://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/> - 21. 1. 2020.
49. Quayle, E., & Taylor, M. (2003). *Model of problematic Internet use in people with a sexual interest in children*. *CyberPsychology & Behavior*, 6(1), 93-106.
50. *Sexual Offences Act* (2003). <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/contents> - 21. 10. 2019.
51. Sternberg, S. (2000). *The Child Pornography Prevention Act of 1996 and the First Amendment: Virtual Antitheses*. *Fordham L. Rev.*, 69, 2783
52. Suler, J. (2004). *The online disinhibition effect*. *Cyberpsychology & behavior*, 7(3), 321-326.
53. Škrtić, D. (2013). *Mamljenje djeteta za zadovoljenje spolnih potreba uporabom informacijsko-komunikacijske tehnologije*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 34(2), 1139-1170.
54. UNICEF (2017). *Izješće - Stanje djece u svijetu 2017.: Djeca u digitalnom svijetu*. New York: UNICEF, Odjel za komunikacije, Ujedinjeni narodi https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Izvjestaj-HR_12-17_web.pdf - 05.02.2020.
55. Vejmelka, L., Brkić, G., Radat, K. (2017). *Dječja pornografija na internetu-obilježja osuđenih počinitelja*. *Pravni vjesnik*, 33(2), 77-100.
56. Vejmelka, L., Strabić, N., Jazvo, M. (2017). *Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju*. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 26(1), 59-78
57. Vojković, G., Štambuk-Sunjić, M. (2006). *Konvencija o kibernetičkom kriminalu i Kazneni zakon Republike Hrvatske*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 43(1), 123-136.
58. Wall, D. S. (2004). *Digital realism and the governance of spam as cybercrime*. *European journal on criminal policy and research*, 10(4), 309-335.
59. Wall, D. S. (2015). *The Internet as a conduit for criminal activity*. *Information technology and the criminal justice system*, Pattavina, A., ed., 77-98.
60. Whittle, H., Hamilton-Giachritsis, C., Beech, A., Collings, G. (2013). *A review of online grooming: Characteristics and concerns*. *Aggression and violent behavior*, 18(1), 62-70.
61. Williams, K. S. (2004). *Child pornography law: Does it protect children?*. *The Journal of Social Welfare & Family Law*, 26(3), 245-261.
62. Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K. J. (2005). *Child-Pornography Possessors Arrested in Internet-Related Crimes: Findings From the National Juvenile Online Victimization Study*. <http://unh.edu/ccrc/pdf/jvq/CV81.pdf> - 19. 12. 2019.
63. World Health Organization (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization. Geneva. <https://www.who.int/whr/2002/en/> - 30. 5. 2020.
64. Wortley, R., Smallbone, S. (2006). *Situational prevention of child sexual abuse* (Vol. 19). Monsey, NY: Criminal Justice Press.
65. Wortley, R., & Smallbone, S. (2012). *Internet child pornography: Causes, investigation, and prevention*. ABC-CLIO.
66. *Zakon o sudovima za mladež*. *Narodne novine*, 84/11., 143/12., 148/13., 56/15.
67. Žilić, M., & Janković, J. (2016). *Nasilje. Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(3), 67-87.

Summary

Jakov Jurinić, Lucija Vejmelka, Mijo Galiot

Sexual Exploitation of Children on the Internet: from Historical Overview to Contemporary Trends

Sexual exploitation of children is one of the most serious acts to the detriment of children, leaving severe consequences on the victims. The accelerated development of modern technologies and the growth of Internet users in all age groups enables online perpetrators easier access and communication with selected victims, but also interconnection and participation in the production and distribution of materials depicting the sexual exploitation of children. This new dimension of illegal treatment to the detriment of children requires modern and multidisciplinary approaches as well as the involvement of various experts in its suppression and prevention. This paper aims to present the current knowledge in the field of sexual exploitation of children on the Internet. The paper includes a brief historical overview of the exploitation of children for pornographic purposes, but also contemporary approaches to defining this phenomenon given the prevalence of modern technologies. The paper also presents available statistical indicators that enable the monitoring of trends in the field of sexual exploitation of children on the Internet with a particular focus on juvenile perpetrators of these crimes. An overview of scientific knowledge in the field of sexual exploitation of children on the Internet with an overview of the current provisions of the Criminal Code and statistical indicators on the perpetrators of these crimes can be useful to practitioners working in the field of protecting children from sexual victimisation.

Keywords: sexual abuse and exploitation of children on the Internet, historical overview, contemporary trends, statistical indicators.